

דיני פועלים

קניין

1. רמב"ם מכירה יג, טו

השוכר את הפועל לעשות עמו בין בקרקע בין במטלטלין אין לו הוניה, מפני שהוא כקונה אותו לזמן, ועבדים אין בהם הוניה.

2. שו"ת מהר"ם מרוטנברג חלק ד (דפוס פראג) סימן שפה

מלמד שחלה ד' חדשים או ג', אם שכרו לקיץ או לחורף לבד וחלה מיעוט שכירתו, נראה, דאין חייב להשלים אלא נותנים לו שכרו משלם. מדאמר גבי עבד עברי הנמכר וחלה ג' ועבד ג' אין חייב להשלים. אף על פי שגופו קנוי לו למעשה ידיו...האי נמי נמכר [הוא] כדאמרין פרק הזהב גבי אונאה דשכירות נמי מכירה הוא וקרי ליה ממכר [ליומיה].

3. הגהות מיימוניות ספר קנין שאלה לא

שוב חזר בו מורי רבינו מאיר זצ"ל במקצת. וזה לשונו...

שאני התם שכבר קיבל העבד הכסף אבל הכא עדיין לא נתן לו בעל הבית שכר. הלכך, אם נתן - לא יטול ואם לא נתן - לא ייתן אלא שכר פעולתו...

4. שו"ת מהר"ם חלק ד (דפוס פראג) סימן עז וכן מובא במרדכי ב"מ שמו

וששאלת על מלמד שהתחיל ללמד ואמר לו בעל הבית 'לך מעמדי איני חפץ בך' ונתרצה המלמד. ושוב חזר בעה"ב ורצה לעכבו והמלמד אמר 'מחלת לי השעבוד ואיני רוצה ללמד לך יותר'.

נראה דלא נמחל שיעבודו באמירה בעלמא וראיה מפרק קמא דקדושין גבי עבד עברי [דפריך] ולימא ליה באפי תרי זיל ומשני 'עבד עברי גופו קנוי לו' אלמא דלא [זכי] לנפשיה באמירה בעלמא. הוא הדין בנדון זה, דמדמינן פועל לעבד עברי בפרק קמא דבבא מציעא.

ועוד כיון שהשכירו לבן הרי כבר נשתעבד לבן ללמוד ולא כל כמיניה דאב למחול שעבודה דבן דזכין לקטן ואין חבין לו.

חיוב אישי

5. תוספות קידושין יז, א, ד"ה חלה

...ואם כן, מלמדי תינוקות נמי אם חלו לא יקחו אלא מה שהרויחו. דאין לדמותם כלל לעבד עברי, דעבד עברי גופו קנוי לאדונו, הילכך, חלה שלש - אינו חייב להשלים, דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו. אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמו ללמוד עד הזמן וכשאינו יכול להשלים לא יטול אלא מה שהרויח...

6. תוספות בבא מציעא י, א, ד"ה כי

כי לי בני ישראל עבדים - נראה לי, דמכל מקום מותר אדם להשכיר עצמו, דדוקא עבד עברי שאינו יכול לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם.

7. נתיבות המשפט רג, ז

דבפועל אין שום קניין חל על גופו ועיין בשטמ"ק פרק האומנין¹ דרך עבד עברי גופו קנוי אבל פועל אין גופו קנוי והקניין שמועיל בפועל אינו רק על התחייבות שהפועל התחייב עצמו לעשות מלאכה בקניין.

יצירת חוזה עבודה**8. רמב"ן בבא מציעא עו, ב, ד"ה כן צריך**

כשם ששאר הדברים נקנין בקניין כך שכירות פועלים נקית בהתחלת מלאכה.

9. ערוך השולחן חו"מ שלג, ח:

התחלת המלאכה באמת אינו קניין כלל, וזהו גזירת התורה שהתחלת המלאכה לא תהא קניין כלל מטעמא ד'לי בני ישראל עבדים' שאינו יכול לשעבד עצמו ע"י מלאכתו כעבד, וזה שהפוסקים קוראים לזה קניין הוא רק בשם המושאל.

זכויות לפני כריתת חוזה עבודה**10. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג, א-ב**

השוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית, או בעל הבית הטעה אותם, אין להם זה על זה אלא תרעומת. בד"א, בשלא הלכו. אבל הלכו החמרים ולא מצאו תבואה; פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה; או ששכרם להשקות השדה ומצאוהו שנתמלא מים, אם ביקר בעל הבית מלאכתו מבערב ומצאה שצריכה פועלים, אין לפועלים כלום, ומה בידו לעשות; ואם לא ביקר, נותן להם שכרן כפועל (פי' ששמין מי שהשכיר עצמו למלאכה זו וכן חמר שהשכיר חמור להביא משאוי כמה היה רוצה לפחות משכרו ולישב בטל ולבא ריקן) בטל, שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן, ועושה מלאכה לבטל.

בד"א שאין להם עליו אלא תרעומת בשלא הלכו, דוקא בשלא היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם בעל הבית זה; אבל אם היו נשכרים אמש, ועכשיו אינם נשכרים כלל, הרי זה כדבר האבוד להם, ונותן להם שכרם כפועל בטל; ואם נשכרים בפחות, משלם הפחת. ואם הלכו, אף על פי שלא היו מוצאים להשכיר עצמם אמש, נותן להם שכרם כפועל בטל; והוא שעכשיו אינם נשכרים כלל. אבל אם מוצאים מי שישכירם בשכירותו, אין להם אלא תרעומת. ואם אינם מוצאים להיות נשכרים אלא בפחות, משלם להם הפחת. וכל אלו הדינים כשלא ביקר בעל הבית מלאכתו מבערב, שהוא בפשיעתו; אבל אם לא היתה פשיעת בעל הבית בדבר כלל, הרי זה אנוס, ונפטר כמו שנתבאר.

11. ערוך השולחן חושן משפט שלג, א

מיהו אם הבעה"ב לא הוצרך להמלאכה לפי מה שנתחדש אח"כ בעסקיו או שנתוודע לו שאין פועלים אלו עוסקין בהמלאכה כראוי נראה דאין להפועל עליו תרעומות ואינו נקרא מחוסר אמנה וכן אם חזרו הפועלים מחמת איזה התחדשות שנתהוה אצלם אין להבעה"ב עליו תרעומות ואינו מחוסר אמנה [ולשון הסמ"ע בסק"א שכתב שא"צ להם אינו מדויק ודוק]:

זכויות לאחר כריתת חוזה עבודה**12. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג, ג-ד**

התחיל הפועל במלאכה, וחזר בו בחצי היום, חוזר, ואפילו קבל כבר דמי שכירותו ואין בידו לשלם לבעל הבית, יכול לחזור בו והמעות חוב עליו, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים. כיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל, שמין לו מה שעשה, ונוטל...

13. קצות החושן סימן שלג ס"ק ה

ובשיטה מקובצת פרק האומנין (ב"מ עה, ב ד"ה השוכר) ז"ל, ודעת מורי הרב שאין כל דיני משנתנו וגמרא דעלה אלא במי ששכר פועלים באמירה בלא קנין, שאם נתחייבו פועלים בקנין הרי המלאכה מוטלת עליהן ואפילו נאנסו חייבין להשלימה על ידן או ע"י אחרים או לשלם מה שהפסיד בעל הבית, וה"ה כשקבלו כבר כל שכרן, הריטב"א (החדשים שם ד"ה להביא) עכ"ל. וכיון דפסק בשו"ע דאפילו קבלו כל שכרן יכול לחזור ולא גרע כסף מקנין דעבד עברי נקנה בכסף, א"כ ה"ה בקנין דיכול לחזור דאע"ג דלא הוי קנין דברים ומשעבד גופו אפ"ה התורה אמרה עבדי הם ולא עבדים לעבדים:

שוכר עליהם או מטען**14. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג**

סעיף ה

בד"א, בדבר שאינו אבוד; אבל בדבר האבוד, כגון פשתן להעלות מהמשרה, או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם, אחד פועל ואחד קבלן, אינו יכול לחזור בו. (משרתת או עבד של בעל הבית, מקרי דבר האבוד, דבע"ה לא יכול לעשות מלאכה בעצמו, וע"י זה נאבד שלו) (ת"ה סי' שכ"ט); אא"כ נאנס, כגון שחלה (הוא או אשתו ובניו) (ת"ה סי' שכ"ט) או ששמע שמת לו מת (ל' הטור).

רמ"א: ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם, רק מה שעשו, וידם על העליונה... שכר עצמו לזמן, יש לו דין פועל; אבל אם שכר עצמו ללמוד ספר או חצי ספר, יש לו דין קבלן (הגהות מיימוני פ"ט). וע"ל סימן של"ד ושל"ה מדיני מלמד.

ואם לא נאנס, וחזר בו, אם היה מוצא פועלים אחרים לשכור כששכר את אלו, ועכשיו אינו מוצא, שוכר עליהם או מטען. כיצד מטען, אומר להם: סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים, עד שיגמרו מלאכתן, ולא יתן להם אלא מה שפסק תחלה; ואפילו נתן להם השתים, מחזיר מהם התוספת.

הגה: פועל שעשה בחנם עם בעל הבית, יכול לחזור אפילו בדבר האבוד (מהרי"ק שורש קל"ג).

סעיף ו

כיצד, שוכר עליהם פועלים וגומרין מלאכתן שלא תאבד, וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים נוטל מהראשונים עד כמה עד כדי שכרן של ראשונים. ואם היה להם ממון תחת ידו, שוכר להשלים המלאכה עד ארבעים או חמשים זוז בכל יום לכל פועל, אף על פי ששכר הפועל בשלשה או ארבעה.

הגה: ואם לא שכר עליהם אחרים, אין הפועלים חייבים לשלם לו הזיקו (נ"י פרק האומנין). ויש אומרים הא דשוכר עליהן עד ארבעים או חמשים זוז היינו דווקא שתפס כלי אומנותם, אבל שאר דברים, לא (מרדכי פרק הנ"ל)...

סעיף ז

במה דברים אמורים, שאין שם פועלים לשכור בשכרן להשלים המלאכה. אבל אם יש פועלים לשכור בשכרן, ואמר לו: צא ושכור מאלו והשלם מלאכתך, בין שכיר בין קבלן, אין לו עליהם אלא תרעומת, ושמין לשכיר מה שעשה, ולקבלן מה שעתיד לעשות.

15. קצות החושן סימן שלג ס"ק ג

אמנם נראה דטעמא דפועלים שחזרו בבעל הבית ליתיה בתשלומין היינו משום דפועלים לא קיבלו עליהם אלא לגמור המלאכה ונשתעבדו לגמור מלאכתן עד כדי שכרן, ומש"ה בדבר האבוד אפילו לא התחילו במלאכה כיון דקיבלו עליהם לעשות מלאכתן נשתעבדו עד כדי שכרן...

דבר האבד שלא סוכם מראש